

keeping them apart [...] thus subcontracting part of the guilt onto them [...]” while basking in “their continuous investment in fighting against antisemitism in Germany and around the world”. (21)

In the ensuing chapters, Özyürek gives an ethnographic account of young Muslim males involved in such educational efforts. Chapter 1 examines programmes in which participants are encouraged to rebel against patriarchal values and embrace Holocaust commemoration as a path to democratic integration. Chapter 2 describes in detail how the gradual “export–import” theory settled, allowing the projection of unresolved national prejudices onto migrant others, who concomitantly remain posited as inferior. Chapter 3, in turn, explores how Muslim participants’ emotional responses to Holocaust history are subjected to discipline, revealing the narrow confines of ‘correct’ empathy. Chapter 4 develops the book’s core metaphor: Muslims are enlisted as “subcontractors of guilt”, performing repentance for past atrocities they did not commit while being denied recognition of their own experiences of exclusion. Chapter 5, finally, follows the experiences of the Muslim youth before, during, and after their visits to Auschwitz, analysed as a form of moral pilgrimage.

The relatively free-standing character makes each chapter accessible and pleasant to read but also invites a measure of repetition. More problematically, the organisation works against a thorough theoretical engagement with the findings as they evolve across the chapters. While finely chiselled in the introduction, the (sub)contract theory in particular falls short of systematic application or evaluation and hence its analytical value remains unclear and overly schematic.

More convincing is the author’s discussion of empathy, inspired by Husserlian ideas: an intersubjective empathetic position is always framed by an individual-biographical horizon. In other words, one can only ‘stand in the shoes’ of the other as *oneself*. Hence empathy by definition and necessity is con-

tingent and contextual. Yet this is precisely the type of relational empathy that exceptionalist Holocaust discourse stigmatizes as antisemitic.

In elucidating such discursive collisions, the study demonstrates with painful clarity the narrow confines governing the evaluation of Muslim participants’ painstaking attempts at internalising Holocaust memory. Any attempt to relate (personal, familial, national) experiences of racism, violence, or discrimination – no matter how reflected, dramatized, or deeply felt – is discarded as a misinformed and foundationally antisemitic relativization of the Holocaust, not to mention any comparison of the Nazi death machine to other genocidal atrocities.

Here Özyürek exposes the oft-observed particularist/universalist paradox of Holocaust memory in sharp analytical light, complementing towering studies such as Young’s *The Texture of Memory*, Hirsch’s *The Generation of Postmemory*, and Rothberg’s *Multidirectional Memory*. The study is most valuable in its close engagement with the participants, as it captures the labour and pain involved in remembering the darkest moments of human history.

Torsten Janson

Lektor i islamologi, Lunds universitet

DOI: 10.51619/stk.v10i2.28015

Anna Norrby & Clara Nystrand. *Predika ord som glöder – homiletiska verktyg*.

Stockholm: Verbum, 2025. 273 s.

I samband med ett symposium på CTR under våren kunde forskarna som presenterat enas om en sak: Som forskare måste vi fundera över vad det är vi lägger vår tid på. Jag instämmer. Att forska är ett ansvar och ett privilegium. Eftersom jag själv vid denna tid befann mig i en form av övergångsperiod mellan mina akademiska och pastorala studier, på väg in i prästämbetet, slog tanken mig direkt: likadant är det med predikan. Precis som forskaren måste predikanten ständigt fundera över vad det är hen lägger

sin tid på, och inte bara på *vad*, utan också *hur* den tiden används och *varför* den ska användas så. I boken *Predika ord som glöder – homiletiska verktyg* bjuds vi in att söka svar på dessa frågor.

Boken är skriven av Anna Norrby och Clara Nystrand. Båda är prästvigda i Svenska kyrkan och arbetar idag som lärare i homiletik vid Svenska kyrkans utbildningsinstitut. Bägge har forskat kring predikan i Sverige och utomlands. Författarna rör sig alltså både i akademien och kyrkan. Att de är kvalificerade att skriva en bok om predikan är givet. Därmed sagt är det en utmanande uppgift de tar sig an. I alla tider har idén om att "preaching is broken" florerat. Homiletikböcker, skulle jag vilja mena, arbetar både mot och i samklang med denna tanke.

Boken är skriven med övertygelsen om att världen behöver goda predikanter. De nio kapitlen utforskar vad som formar en predikan i allt ifrån språk och teologi till förberedelser och tilltänkta lyssnare. Vidare tar boken upp vikten av arbetet med bibeltolkning och predikantens roll. I slutet behandlas tal vid kyrkliga handlingar samt de villkor en förkunnare ställs inför när det värsta har hänt i människors liv.

Som bokens underrubrik avslöjar finns här ett starkt fokus på predikan som ett hantverk. Således är boken full av verktyg och råd, och varje kapitel avslutas med frågor som predikanten kan ställa sig när de skrivit färdigt sin predikan. Dispositionen i boken är tydlig och språket är lättläst, vilket gör den läsarvänlig både för den som vill läsa hela i ett svep och för den som vill plocka upp den då och då.

I inledningen konstateras att predikans syfte är förändring. Förändring är den röda tråden när författarna tar sig an predikans varför, vad och hur. Att de förstår predikans syfte som förändring innebär att de ser på trons väsen som något performativt, alltså något som skapas när vi talar eller handlar. Predikan bör således, enligt Norrby och Nystrand, inte förstås som ett isolerat moment i gudstjänsten, utan som något som

bär frukt på längre sikt i den enskilda människans liv, församlingen och världen. Med andra ord betraktar de förkunnelsen som ett ständigt pågående förändringsarbete. De skriver: "Det är förstas en förändring som till syvende och sist ligger i Guds hand, men som jag som predikant ska bidra till och inte stå i vägen för." (8) Denna höga ambition är en av bokens stora förtjänster. I en kyrklig kontext där präster blir mindre predikanter och mer administratörer behöver denna typ av ambition uppmuntras och odlas.

En annan viktig poäng i boken är att predikanten och predikan skapar teologi. I titeln på sin avhandling benämner Nystrand denna process som *Teologisering i predikan* (2024). Uttrycket syftar till att predikan inte bara återger teologi, utan att varje predikan formar och formulerar teologi. Detta sker förvisso i samklang med teologi som redan har formulerats, men det är inte allt. Som författarna skriver är det, i rollen som "lokal teolog", viktigt att vara medveten om "både vilken teologi man formulerar och gestaltar". (39) Vad jag som läsare uppskattar med detta, i synnerhet i en Svenskkyrklig kontext där varje präst är utbildad teolog, är att relationen mellan dessa roller uppmärksammas. Som präst i Svenska kyrkan måste man fortsätta att vara teolog, även om studierna på universitet inte är aktiva. Visst kan man vara teolog på olika vis, men i slutändan går det inte att separera rollerna helt från varandra.

Ämnena "predikan som teologi" och "predikanten som teolog" leder vidare till fler frågor om predikanten. Författarna menar att världen behöver goda predikanter, men hur ska dessa vara? Om predikan inte enbart utgörs av själva predikomomentet, utan också av det som sker innan, under och efter predikan, då kan omdömet "god" i "goda predikanter" inte enbart baseras på predikostunden, utan också på det som sker hos predikanten innan, under och efter predikan. Om detta sägs inte mycket i boken. Det näst sista kapitlet är förvisso tillägnat detta tema, men kapitlets placering, omfång samt inledande ord drar ner förväntningarna

på perspektivet: "Det är ingen slump att vi först nu [...] riktar blicken mot predikanten själv. Predikanten ska helt enkelt inte vara predikans fokus." (201) Detta håller jag visserligen med om. I ett samhälle där jaget står högst i kurs är det kanske klokt att försöka fokusera på något annat. Samtidigt behöver fokus på predikanten inte nödvändigtvis leda till att sätta predikantens jag i centrum för predikan. Ett gott exempel på detta är de fem prästdygder som biskop emeritus Martin Lönnebo lyfter fram i sin homiletikbok från år 1977: (1) glädje och lydnad i ämbetet, (2) äkta fromhet i kärlek, tro och bön, (3) teologisk insikt, (4) personlig mognad, (5) kunskap och erfarenhet. Alla dessa dygder har med predikanten att göra utan att ha som mål att rikta strålkastaren mot hen. Denna typ av diskussion saknar jag hos Norrby och Nystrand.

En fråga dröjer sig kvar efter läsningen. Med jämna mellanrum gör författarna olika iakttagelser, till exempel gällande vad som griper tag i en lyssnare (14), eller att en predikans fokus ofta kantrar åt *då* eller *nu* (71). Var kommer dessa iakttagelser från? Från deras forskning, studenter eller personliga erfarenheter? Detta hade jag som läsare gärna velat veta, både av nyfikenhet och av trovärdighetsskäl, för något som gång på gång slår mig när jag läser böcker eller samtalar om predikan är hur mycket något så enkelt som preferenser spelar in.

Sammanfattningsvis är *Predika ord som glöder* ett viktigt bidrag till både kyrkan och akademien. Jag rekommenderar alla predikanter att läsa den. Dels för att det inte finns så mycket i denna genre på svenska, dels för att den är välskriven och bjuder på spännande läsning. Även vid de tillfällen då jag inte är enig med författarna väcker den hela tiden värdefulla frågor att arbeta vidare med.

Linnea Helgesson
Teol. master, Malmö

DOI: 10.51619/stk.v10i12.28017

Johan Adetorp & Stefan Arvidsson (red.).
Moderna gudar – Progressiv religion i vår tid. Lund: Arkiv förlag, 2025. 192 s.

Denne antologi stræber efter at præsentere, hvordan forskellige religioner har imødegået og omfavnet modernismen. Dette gør bogen via to introduktionskapitler om henholdsvis "progressiv religion" og "traditionell religion", ni kapitler som gennemgår religionerne jødedom, protestantisme, katolicisme, islam, shinto, hinduisme, buddhisme, teosofi og ny-åndelighed og et sidste kapitel som præsenterer et didaktisk perspektiv på, hvorledes man kan anvende bogen i religionsundervisning. Hvert af kapitlerne om de individuelle religioner er struktureret efter samme model: "Indledning"; "Rørelser, organisationer og institutioner"; "Texter, myter og tolkningssæt"; "Ritualer og opførendekoder"; "Estetiske og symboliske udtryk og mediekkanaler"; "Slutord". Bogen er derfor pædagogisk udformet, hvilket bliver særligt brugbart i det sidste didaktiske kapitel. Redaktørerne har valgt at undgå komplekse fagtermer, og der er heller ikke nogen henvisninger i selve brødteksten.

Kapitlet om "Progressiv religion" af Stefan Arvidsson fungerer af gode grunde som en introduktion til bogens tema. Arvidsson indleder med at introducere spændingen mellem tradition og forandring, og slår fast, at antologien omhandler moderne reformreligioner. Det vil sige perioden fra 1500 og frem. Efterfølgende giver Arvidsson en kondenseret, men god, introduktion til modernitet og moderne kultur. Arvidsson forklarer velbegrunder valget af betegnelsen progressiv frem for moderne, fordi det omfatter både de som ser modernitet som det ultimative udfald, og de som venter på en endnu bedre fremtid. Herefter præsenterer han fire progressive idétraditioner: liberalismen, socialismen, feminismen og humanismen. Af disse savner jeg lidt mere om religion blandt LGBTQ+ under delen om feminisme, som blot nævnes kort på følgende side. Efterfølgende giver han en række kommentarer om de fire temaer som hver af kapitlerne om de